

Series

Vol. VIII, No. 2

June 1982

ՀԱՅ

ԴՐԱՄԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ

ARMENIAN

NUMISMATIC

JOURNAL

ՀԱՅ ԴՐԱՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ARMENIAN NUMISMATIC SOCIETY

8511 BEVERLY PARK PL., PICO RIVERA, CALIF. 90660, USA

ARMENIAN NUMISMATIC JOURNAL Ser. I, Vol. VIII, No. 2 June 1982

January 30, 1982

Armenian Numismatic Society
8511 Beverly Park Place
Pico Rivera, California 90660

Gentlemen:

It is with deepest gratitude that I acknowledge receiving your Certificate of Appreciation and Letter of Commendation.

I need hardly tell you what a satisfying experience it is to be honored by my colleagues in the Society.

No longer an obscure, neglected discipline, the Coinage of Armenia now ranks high in the scholarly literature of civilized nations. The Armenian Numismatic Society is certainly playing an important role in disseminating information on this branch of Armenian culture and in encouraging the interest of students in our heritage.

The framed Certificate and Letter will have a place of honor in my study and I shall always treasure them.

Many thanks.

Sincerely yours,

Paul Z. Bedoukian

Editor's note: The above letter was received from our distinguished member Dr. Paul Z. Bedoukian when he was awarded the "Certificate of Appreciation" and "Letter of Commendation" for his very generous donation to the Armenian Numismatic Society.

ARMENIAN NUMISMATIC JOURNAL is the quarterly publication of Armenian Numismatic Society, an educational, non-profit organization. Editor, Y. T. Nercessian, 8511 Beverly Park Place, Pico Rivera, Calif. 90660, U.S.A. Associate Editor, W. Gewenian. Non-member subscription \$6.00 per year. Single copies \$2.00. Back issues available.

ՍՓԻՒԲԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒՐԱԲԵՐԱԾ ԴՐԱՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՆԻՒԹՅՈՒՆ ԵՒ ՆՐԱՆՑ
ՅՈՒՑԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Գրեց՝ Խ. Ա. ՄՈՒՇԵՂԵԱՆ

Բազմաթիւ դրամագիտական նիւթեր են հաւաքուել Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանում: Դրանք հաւաքուել են հնագիտական պեղումներից, Հայկական ՍՍՀ տարածքի վրայ պատահաբար գտնուած գանձերից, ինչպէս նաեւ Սփիւռքի հայոց զաղթօջախներից: Այս վերջինը իւրայատուկ տեղ է գրաւում Հայաստանի թանգարանում եւ կազմում է նրա ողջ հարստութեան նըշանակալից մասը: Սակայն ի տարբերութիւն պեղածոյ եւ պատահաբար գտնուած տեղական նիւթերի, որոնց մասին պարբերաբար հաղորդուել է կամ դրանք հրատարակուել են առանձին գրքերով, ինչպէս օրինակ Դուինում, Արտաշատում կամ Սառնակունքում ի յայտ եկած դրամներն ու գանձերը, Սփիւռքից ստացուածները չեն մասսայականացուել: Այդ առումով էլ հասունացել էր պահանջն ստեղծելու յատուկ ցուցահանդէս, ուր ներկայացուեն բնորոշ տուեալներ արտասահմանի հայութեան կողմից նուիրաբերուած դրամագիտական նիւթերի մասին: Նախապէս ասենք, որ սփիւռքահայութեան նուիրած դրամագիտական նիւթերը պատմական տարբեր բնութեան համար կարեւոր նշանակութիւն ունեն:

Եւ այսպէս, 1980 թ. Յունուարի 25-ին սրեւանում բացուեց Հայկական ՍՍՀ-ում առաջին դրամագիտական ցուցահանդէսը: Դրամագիտութիւնը՝ որպէս գիտական մտքի ասպարէզ Եւրոպայում շուրջ 300 տարուայ զարգացման ծանապարհ է անցել: Սակայն մեզանում այն ծագել է շնորհիւ սովետական կարգերի: Նախասովետական ժամանակներում պետականօրէն կազմակերպուած դրամագիտական բնոյթի որեւէ աշխատանք Հայաստանում չէր կատարուել: Դրամագիտական նիւթերի ցուցադրութիւնը երախտագիտութեան ու յարգանքի տուրք էր բոլոր նրանց,

ովքեր նպաստել են եւ շարունակում են նպաստել Հայկական ՍՍՀ-ում դրամագիտութեան զարգացմանը: Ցուցահանդէսում ներկայացուած էին հին եւ միջնադարեան մետաղէ (ոսկի, արծաթ, պղինձ) դրամների ու մեդալների բազմաթիւ նմուշներ: Յիրաւի, աշխարհի բոլոր երկրները չէ, որ կարող են ներկայացնել հին յունական պոլիսների, Աքեմենեան իրանի, Ալեքսանդր Մակեդոնացու, հռոմէական, պարթեական, սասանեան ինքնակալների, քիւզանդական կայսրութեան, արաբական խալիֆայութեան, սելջուկեան պետութիւնների, Կիլիկիայի հայկական թագաւորութեան, մոնղոլական խաների եւ շատ այլոց տարբեր լեզուների արծանագրութիւններով ու պատկերներով թողարկուած դրամների բնորոշ տիպերը:

Դրամագիտական այդ նիւթերը Հայաստանին նուիրել են Եզնիկ Գալաթեանը (իւլիանիա, Բուխարազեանը (իւլիանիա, Բուխարեստ), Զարեհ Պտուկեանը (ԱՄՆ, Նիւ Եորք), Արմենակ Փոլադեանը (Լիբանան, Բէյրութ), Փառանձեմ եւ Գեղամ Գալաթեանները (ԱՄՆ, Նիւ Եորք), Հասմիկ եւ Երուանդ Նիւ Եորք (ԱՄՆ, Ֆիլադելֆիա), Ամատունիները (ԱՄՆ, Ֆիլադելֆիա), Նապոլէոն Բըլլըկեան (Ֆրանսիա, Լիոն), Երուանդ եւ Ֆոնֆոն Ալլըմեանները (Ֆրանսիա, Նիս), Հարութեանը (Ֆրանսիա, Նիս), Հայկ եւ Խորգոմ Ղազարոսեանները (Իտալիա, Սան-Իեմո), եւ շատ ուրիշները: Ընդհանուր առումով վերջին ժամանակներս հաւաքուած շուրջ 17,000 դրամներից ու մեդալներից ընտրուել էին մէկ հազարից աւելի նմուշներ, որոնք եւ ներկայացնում էին Սփիւռքի հայոց դրամագիտական նուէրները մայր հայրենիքին, նրա վերածննդի 60-ամեակի շէմին: Այդ նիւթերը հրաշալուորութիւն ընձեռեցին ծաւալելու մի այնպիսի ցուցադրութիւն, ուր դիտուում էին Միջերկրականի արեւմտեան կողմերից մինչեւ

Հնդկաստանի հիւսիսն ընդգրկող պատմական տարբեր դարաշրջաններում թողարկուած դրամական միաւորները: Դրանց կշռային չափերը, պատկերների ու գրութիւնների հաղորդած տուեալները, շրջանառութեան ոլորտներին, ինչպէս նաեւ առանձին դինաստիաների ծագմանը վերաբերող վկայութիւնները կարելի է նշանակութիւն ունեն պատմական հարցերի պարզաբանման համար:

Մի կողմ թողնելով շատ մանրամասնութիւններ, հարկ ենք համարում ընդգծել ցուցադրուած ժողովածուներից մի քանիսի բովանդակութեան մասին: Նախ եւ առաջ յիշատակութեան արժանի է Յզնիկ Գարագաշեանի (Բուխարեստ). հին յունական ոսկէ ու արծաթէ դրամների հաւաքածուն, որի շնորհիւ կարելի է տեսնել մ.թ.ա. 5-6 դդ. վերաբերող դրամական միաւորներից առանձին նմուշներ, թողարկուած էգէեան ծովի աւազանում, ինչպէս նաեւ Փոքր Ասիայի յոնիական վաճառաշահ քաղաքներում: Եթէ նկատի առնուի, որ օրինաւոր կշռային չափերով, պետականօրէն վաւերացուած մետաղէ դրամները առաջին անգամ հանդէս են եկել հին յունական քաղաքակրթութեան ոլորտում մ.թ.ա. 5-6 դդ. սահմանագլխին, ապա հազիւ բացառուի այն մեծարժէք ներդրումը, որ ի դէմս Յզնիկ Գարագաշեանի կատարել է ուղմինայ զաղութը Հայաստանում դրամագիտութեան զարգացման համար: Հենց այն իրողութիւնը, որ առ այսօր հին աշխարհի դրամներով այնքան հարուստ կովկասեան երկրներից միայն Հայաստանում են պահուում էգիւնեան ու ատտիկեան կշռային համակարգին վերաբերող վաղագոյն դրամական միաւորները խօսում է Յզնիկ Գարագաշեանի նուիրաբերած հաւաքածուի նշանակութեան մասին: Չխօսելով բուն Ատտիկայի, Պելոպոնէսի, Մակեդոնիայի, Խրակիայի, Էդուլիդայի եւ այլ հին յունական երկրամասերում թողարկուած դասական եւ հելլենիստական պատկերազրութեան դրախմաների, տետրադրախմաների ու սոլիդների բազմաթիւ նմուշների մասին, Յզնիկ Գարագաշեանի հաւաքած դրամների շարքում ներկայ-

յացուած են նաեւ Հռոմի հանրապետութեան, ինչպէս նաեւ կայսերութեան ժամանակներում թողարկուած արծաթէ ու ոսկէ դրամների բազմաթիւ օրինակներ, որոնք հաւաքել է հանգուցեալ հնասէրը եւ ամբողջութեամբ նուիրաբերել իր մայր հայրենիքին:

Երկրորդ խոշոր եւ անտիպ դրամագիտական ժողովածուն, որի ընտրեալ նիւթերը հանդէս էին բերւած, դա Հայկ եւ Թորգոմ Ղազարոսեան եղբայրների նուիրած արեւելեան դրամների ու կնիքների բովանդակ ժողովածուն է: Այն պարունակում է Սիրիայում եւ հարեւան երկրներում հաւաքուած աւելի քան 5,000 արծաթէ ու պղինձէ դրամներ, ինչպէս նաեւ շուրջ 300 արեւելեան կնիքների օրինակներ: Այդ նիւթերը հաւաքել է անուանի դրամագէտ Պերմ Կարապետեանը մօտ 60 տարիների ընթացքում եւ 1971 թ. վաճառել Ղազարոսեան եղբայրներին (Սան-Իւեմո), իսկ վերջիններս գնել են ու նուիրել Հայաստանի պատմութեան թանգարանին: Ժողովածուի վաղագոյն դրամական միաւորը վերաբերում է մ.թ.ա. Ա դ., իսկ նորագոյնը՝ մեր օրերին: Բացառութեամբ մի քանի սելեւկեան, հայկական (արտաշէսեան) եւ Հայաստանին վերաբերող Հռոմի կայսերական դրամներից, Ղազարոսեան եղբայրների դրամագիտական ժողովածուն բաղկացած է առաւելապէս միջնադարեան դրամներից: Դրանք իրենց հիմնական խմբերով ըստ տիրակալութիւնների ստորաբաժանւում են. Սասանեան ինքնակալութեան՝ 5, Բիւզանդական կայսրութեան՝ 62, Արաբական խալիֆայութեան՝ 1453, Էյուբեան տիրակալութիւնների՝ 777, Մոնղոլական տիրակալութիւնների՝ 137, Արաբական ամիրայութիւնների՝ 130, Կիլիկիայի հայոց թագաւորութեան՝ 1463, Սելջուկեան տիրակալութիւնների՝ 770, Խաչակիր ասպետների՝ 115, Օսմանեան սուլթանների՝ 432, Իրանական շահերի՝ 37, անորոշ եւ մաշուած՝ 30 դրամներ:

Յիշատակուածներից առաւել խոշոր խմբերը ժամանակագրական առումով արտացոլում են Սերժաւոր Արեւելի

երկրներում կատարուած անցեալի զրեթէ բոլոր կարեւոր փոփոխութիւնները, որոնք վերաբերում են դրամա-կշռային սիստեմներին:

Յատկապէս ուշագրաւ են Արարական խալիֆայութեան օմայեան եւ արբասեան պղնձէ ու արծաթէ դրամները, ինչպէս նաեւ խալիֆայութեան անկման տարիներին նրա տրոհումից առաջացած ամիրայութիւնների դրամական միաւորները, որոնք ըստ արձանագրութիւնների հաղորդում են տուեալներ Սիրիայի, Իրանի, Իրաքի եւ միջինասիական երկրների վերաբերեալ: Նկատենք, որ արեւելագիտութեան շատ կենտրոններ այսօրուայ վիճակով զուրկ են Արարական խալիֆայութեան վաղ շրջանի այսպէս կոչուած «նախառնփորմեան» դրամների այն մի շարք նմուշներից, որոնցով հիմա արդէն օժտուած է Հայաստանի պատմութեան թանգարանը շնորհիւ Կազարոսեան եղբայրների:

Իսպանիայից մինչեւ Խորասան, Աղուանքից մինչեւ Պարսից ծոց հասնող այդ հսկայական տարածքի վրայ Օմայեաններին ենթակայ զրեթէ բոլոր վաճառաշահ քաղաքներում թողարկուած դրամների բնորոշ տուեալների մասին կարելի է կոնկրէտ պատկերացում ունենալ այդ ժողովածուի միջոցաւ: Նոյն հետեւողականութեամբ հաւաքուած են Ը-ժ դդ. Արբասեան խալիֆաների, նրանց զահաժառանգների ու նահանգային կառավարիչների անուններով թողարկուած դրամները: Մանրամասնութեամբ դիտւում են նաեւ Հայաստանում հազուադէպ աշ-Նաշուշ, Սամարղանդում ու Բուխարայում թողարկուած Սասանեան զահակալների, Հալէպում, Սուսուլում, Սփինում եւ Սիջազետքի այլ քաղաքներում դրուաքուած Համզանեանների, ինչպէս նաեւ Շիրազում, Բաղդադում, Բասրայում, Վասիտում, Ահուազում եւ ֆարսի ու Իրաքի այլ քաղաքներում թողարկուած Բուվեհեան ամիրաների դիրհմները: Ամիրայական այդ դրամների վրայ նշուած տեղանունները, անձնանուններն ու տարբրութիւնը հնարաւորութիւն են ընծեռնում ստուգելու զրաւոր աղբիւրների հաղորդումները եւ կազ-

մելու յիշեալ դինաստիաների ժամանակագրութեան ճշգրիտ ցուցակները:

Երրորդ անտիպ ժողովածուն կազմուած է Իրանի Աբեմենեան պետութեան (մ.թ.ա. 2-7 դդ.) արծաթէ դրամների հազուադէպ նմուշներից նուիրաբերուած Հայաստանին ծագումով կեսարացի, ներկայումս բէյրութաբնակ, հնասէր Արմենակ ֆոլադեանի կողմից: Ընդհանրապէս Աբեմենեան զահակալների դրամները դասուում են քաջադիկ թանգարանային արժէքների շարքը: Իրանը թողարկւել են առաւելապէս բուն Իրանից դուրս, փոքրասիական քաղաքներում եւ Սիջազետքում: Հայաստանում եւ Կենտրոնական Իրանում այդ կարգի դրամները լայն տարածում չեն ունեցել: Նախանել են իստական ժամանակներում դրանց շրջանառութիւնը եղել է Բաքելոնում, Եզիպտոսում, Փիւնիկիայում եւ վերջինիս հարեւան շուկաներում: Սահեկան է, որ այժմ արդէն Հայաստանի թանգարանում եօթ տարբերակներով կարելի է տեսնել հին պարսկական «սիկդ» կոչուած արծաթէ այդ արխայիկ դրամներից մի քանի նմուշներ: Ի պատիւ Արմենակ ֆոլադեանի պէտք է յիշատակենք, որ դեռեւս Հայրենական Սեւ տատերագմի յաղթական աւարտից յետոյ նա թանգարանին նուիրել էր Անտիոքից (Սիրիա) ոչ շատ հեռու «Դալնէ» կոչուած հնավայրում գտնուած ԺԳ դ. հայկական դրամների մի ամբողջական գանձ: Վերջինիս մասին ժամանակին հաղորդուել է սակայն հարկ է երախտագիտութեամբ աւելացնել, որ այդ գանձի պարունակութեամբ հնարաւորութիւն է ընծեռնում դատելու ոչ միայն Կիլիկիայի հայոց թագաւորութեան դրամական տնտեսութեան, այլ եւ Իկոնիայի սուլթանութեան հետ եղած Կիլիկիայի առնչութիւնների մասին: Արմենակ ֆոլադեանը Հայաստանին նուիրել է նաեւ ԺԲ-ԺԴ դդ. ոսկէ ու արծաթէ անտիպ դրամների այլ ժողովածուները, որոնք ներկայումս քննութեան մէջ են, սակայն դրանց կազմի բնորոշ նմուշները զրեթէ մի ամբողջ տարի ցուցադրուեցին:

Կարեւոր պիտի համարել նաեւ

մ.թ.ա. Բ դ. Ծոփքի հայոց թագա-
ւոր Զսերքսէսի պատկերով եւ նրա
անուան յունարէն գրութեամբ հագ-
ւազիւտ պղնձէ դրամը, որ նուիրա-
բերել են Փառանձեմ ու Գեղամ Գա-
լաճեանները (նիւ սորը): Այդ դը-
րամի հետ միասին Գալաճեանները
նուիրել են նոյնքան հազուադիւտ
այլ հայկական դրամներ: Սակայն
դրանց շարքում արտակարգ է Արտա-
ւազդ Բ Արքայից արքայի՝
պատկերով պղնձէ դրամը: Վերջինս
դրուագուել է հին փիւնիկեան դը-
րամի հատածոյլը (կլորակը) օգտա-
գործելու միջոցով, այսինքն հար-
թել են նրա վրա նախապէս եղած
պատկերներն ու գրութիւնները եւ
դրոշմել նորը՝ Արտաւազդ Բ-ի դի-
մաքանդակը, ըստ որում նոր դրոշ-
մի տակից նշմարելի են անցեալի
փիւնիկեան դրոշմի մնացորդները:
Որտե՞ղ եւ ի՞նչ պայմաններում է
գտնուել Արտաւազդ Բ հայոց արքայի
տուեալ դրամը՝ տեղեկութիւններ
չկան: Սակայն հաւանական պիտի
համարել այն ենթադրութիւնը, որ
տեղական շուկայի կարիքների համար
թողարկուած պղնձէ դրամները սովոր-
աբար շրջանառութեան մէջ լինում
էին իրենց դրուագման վայրերում,
տուեալ դէպքում Սիրիա-փիւնիկեան
շրջաններում, ուր մ.թ.ա. 40 թ.
հայ-պարթեւական զօրքերը նուաճել
էին սիրիական, փիւնիկեան եւ պա-
ղեստինեան մի շարք քաղաքներ: (1)
Բացառուած չէ, որ Արտաւազդ Բ հա-
յոց արքայի պատկերը հենց այդ
ժամանակ կարող էր դրոշմուել փիւ-
նիկեան դրամի վրայ: Առաջիկայում
նման կրկնադրոշմ դրամների նոր
յայտնութիւնները կարող են օժան-
դակել պարզելու մ.թ.ա. 40-30 թթ.
պարթեւական եւ հայկական զօրքերի
կողմից Ասորիքի, փիւնիկիայի եւ
Պաղեստինի նուաճմանը վերաբերող
առանձին հարձեր:

Գալաճեանների ժողովածուն օժ-
տրուած է նաեւ Անտիոքում (Որոնտ
գետի վրայ) եւ Խամասկոսում թո-

ղարկուած Տիգրան Մեծի պատկերով
արծաթէ ու պղնձէ դրամներով, ո-
րոնց տարբերակները նշանակալից
չափով համալարում եղան այդօրի-
նակ նիւլերի շարքին: Տիգրան Մե-
ծի պատկերով սիրիական թողարկման
դրամներ Հայաստանի թանգարանին
նուիրել է Գրիգոր Սազլումեանը
(Սիրիա, Հալէպ): (2) Ինչպէս Գա-
լաճեան ամուսինները, այնպէս էլ
Գրիգոր Սազլումեանը հելլենիստա-
կան դարաշրջանի հայկական դրամ-
ներից բացի թանգարանին նուիրել
են նաեւ Կիլիկիայի հայոց զահա-
կալների դրամների բաւական ստուար
ժողովածուներ, որոնց ողջ զանգը-
ւածը ներկայումս քննութեան մէջ
է: Հարկ է գիտենալ, որ թանգարա-
նում համանուն նիւլեր շատ են հա-
ւաքուել: Այսպէս՝ բացի յիշատակ-
ւածներից Կիլիկիայի հայկական դը-
րամների հարուստ հաւաքածուներ
նուիրել են նաեւ Զարեհ Պտուկեանը,
Միսակ Ծեւահիրճեանը, Հասմիկ եւ
Երուանդ Ամատունի ամուսինները
ու շատ ուրիշները: Նոյնը կարելի
է ասել հելլենիստական ու հռոմէա-
կան դրամների վերաբերեալ: Պատկե-
րագրութեան տուեալներով դրանք
յաճախ հանդէս են բերուած կրկնու-
թիւններով, այսինքն նոյն տիպի
միաւորը՝ բազմաթիւ օրինակներով:
Սակայն այդ բոլոր նիւլերն իրենց
ներքին ստորաբաժանումներով ներ-
կայումս մշակուում են ըստ ժողովա-
ծուների հրատարակելու համար:
Նկատի են առնուած ոչ միայն դը-
րամների, այլ եւ մեղալների ժողո-
վածուները, որոնք կենտրոնացուել
են Հայաստանի պատմութեան թանգա-
րանում: Մեղալների շարքից առան-
ձին նմուշներ ցուցադրուել են,
իսկ ամբողջական առումով նախա-
տեսնուում է կազմակերպել մեղալ-
ների առաւել ծաւալուն ցուցադ-
րութիւն:

(Շարունակ. եւ վերջը՝ յաջորդին)

1. Հակոբ Սանանդյան, Նրկեր, Ա հատոր, Երեւան, 1977, էջ՝ 254-255:
2. Գրիգոր Սազլումեանի նուիրած դրամագիտական նիւլերի մասին տես՝
Խաչատուր Սուշեղյան, «Դրամագիտական վկայութիւններ», Հայրենիքի
2այն, հատոր ԺԵ (19 Դեկտեմբեր 1979), թիւ 51 (751), էջ 5-6:

ARMENIAN NUMISMATIC LITERATURE

DONABEDIAN, A. H. M. Tigran II-i ew Tigran IV-i mēk k'ani antip, miakan dramner [Unique and Unpublished Coins of Tigranes II and Tigranes IV] - Տիգրան Բ-ի եւ Տիգրան Դ-ի մէկ քանի անտիպ, միական դրամներ, գրեց՝ Ասպետ Տոնապետեան. Haigazian Armenological Review, Vol. VIII (1980), pp. 249-258, 2pls. In Armenian with English summary.

Նկարագրուած են, հեղինակի հաւաքածոյէն, Տիգրան Բ-ի (95-55 Ն.Ք.) եւ Տիգրան Դ-ի (8-5 եւ 2 Ն.Ք. - 3.Ք. 1) անտիպ պղինձէ դրամները: Դրամներու տասնեւինը հատը վերագրուած Տիգրան Բ-ի: Դրամներու կոնակներուն վրայ պատկերուած են Բախտ (4 միակորներ), Հաւատարմութիւն (3), Յաղթանակ (3), ամալեղջիւր (3), եռոտանի (3), ցօղուն (2), փիղ (1) եւ ձի (1): Դրամներու երեքը վերագրուած են Տիգրան Դ-ի: Կոնակներուն վրայ պատկերուած են Արամազդ (Չեւս) (2) եւ Բախտ (1): Դրամներէն ոմանք հրատարակուած նմուշներու տարբերակներ են: Բոլորին ընթացքին յունատառ խորագրութիւնները, մենագրերն ու չափազիտական տուեալները հրատարակուած են:

ԵԹՆ

Unpublished copper coins of Tigranes II (95-55 B.C.) and Tigranes IV (8-5 and 2 B.C.-A.D. 1), from the author's collection, are described. Nineteen of the coins are attributed to Tigranes II. On the reverse sides they display Tyche (4 coins), Faithfulness (3), Nike (2), cornucopiae (3), tripod (3), stalk (2), elephant (1), and horse (1). Three of the coins are attributed to Tigranes IV. On the reverse sides they display Aramazd (Zeus) (2) and Tyche (1). Some of the coins are variants of previously published specimens. In all cases the Greek legends, monograms and metrological data are published.

YTN

SAEBAGHIAN, Berj. Het'um I-i Het'um-Zapel ew erklezuian dramneru masin [Concerning the Hetoum-Zabel and Bilingual Type Trams of Hetoum I] - Հեթում Ա-ի Հեթում-Չապէլ եւ երկլեզուեան դրամներու մասին, գրեց՝ Պերժ Սապաղեան. Haigazian Armenological Review, Vol. VIII (1980), pp. 233-248, illus. In Armenian with English summary.

Քննարկուած են Կիլիկեան Հայաստանի Հեթում Ա (1226-1270 թթ.) թագաւորի դրամներու երկու տեսակները՝ Հեթում-Չապէլի եւ երկլեզուեան դրամները: Հեթում թագաւորի քառասունհինգ տարի զահակալութեան ընթացքին Հեթում-Չապէլի պատկերատիպի դրոշմը հիմնականօրէն մնաց անփոփոխ: Պատմական պարագաները վերլուծելէ ետք հեղինակը կ'եզրակացնէ թէ Հեթում հարկադրուած դիւանագիտական ու տնտեսական անհրաժեշտութենէն շարունակեց հատանել դրամ նոյն դրոշմով մօտ կէս դար: Երկլեզուեան դրամներու նկատմամբ՝ հեղինակը կը քննէ բոլոր հաւանական դրդապատճառները

The Hetoum-Zabel and bilingual type trams of Hetoum I (1226-1270), king of Cilician Armenia, are discussed. During his reign of forty-five years, the basic design of the Hetoum-Zabel tram remained unchanged. After reviewing the related historical events, the author concludes that Hetoum continued to strike coins for an half century compelled by diplomatic and economic necessities. On bilingual coins, the author examines all possible reasons which have been worthy of consideration by

որոնք անցեալին մէջ արժանացած են դրամագէտներու մէկնաբանութեան: Ապա կը բաղդատէ երկլեզուեան դրամները Ռուսի սելջուկներու եւ Այեուբեաններու դրամներուն հետ ու կը յանգի սա եզրակացութեան՝ թէ երկլեզուեան դրամները թողարկուած են վաճառականական դրդապատճառներու նախատեսումով, քանի անգրագէտ սելջուկները ի վիճակի չէին զանազանելու իայ երկլեզուեան դրամները սելջուկ դիրհմներէն: Երկլեզուեան դրամներու ճատանումը ընդհատուած կրնայ ըլլալ Հոռմի սլապի թելադրանքէն, քանի խաչակիր իշխաններ դադրեցուցին արաբատառ ոսկիներու ճատանումը հարկադրուած պապի բանադրանքին ներքեւ: ԵԹՆ

numismatists. Then he compares the bilingual trams with the coins of the Seljuqs of Rum and Ayyūbids; and concludes that the bilingual trams were issued because of commercial reasons, since the illiterate Seljuqs could not tell the difference between the Armenian bilingual trams from the Seljuq dirhams. The striking of bilingual coins may have discontinued as a result of the Pope's suggestion, since the crusader barons had ceased the issuance of Arabicized gold coins under the excommunication of Pope.

YTN

ARMENIAN OBSERVER. Los Angeles Mayor Declares 'AGBU Week' on the 75th Anniversary Jubilee. Armenian Observer, Vol. XI (18 November 1981), No. 48, p. 1, illus.

Յօդուածը, գրուած ՀԲԸՄ 75-րդ տարեդարձի տօնակատարութեան առթիւ, կը պատկերացնէ կազմակերպութեան պարգեւային մեդալը՝ Պօղոս Նուբարի եւ Ալեք Մանուկեանի կիսանդրիներով: ԵԹՆ

The article, written on the occasion of the AGBU 75th anniversary festivities, displays the award medal of the organization with the effigies of Boghos Nubar and Alex Manoogian. YTN

NOR GYANK. 1981-i amenēn beghun shabat'ē [The Most Fruitful Week of 1981] - 1981-ի ամենէն քեդուն շաբաթը. Nor Gyank, Vol. III (26 November 1981), No. 48, p. 32, illus. In Armenian.

See the above abstract.

KARAPETIAN, M. E. Ikonografiā monet tsaria Xetuma [The Iconography of the coins of King Hetoum] - Иконография монет царя Хетума, автор М. Е. Карапетян. Nauchnaia sessiā tezis dokladov. Yerevan: State Museum of Armenian History, "Erebouni" Museum of History of Yerevan's Founding, 1981, pp. 21-23. In Russian.

Հեղինակը զեկուցած է Հեթում I և թագաւորի դրամներուն մասին: Յիշուած է թէ Հեթում I կոխեց ոսկիէ, արծաթէ եւ պղինձէ դրամներ: Իր արծաթները կը պարունակեն Հեթում-Քայքոսաւի եւ Հեթում-Քայխոսրովի երկլեզուեան դրամները, Հեթում-Չապէլի դրամներն ու կէս դրամները: Իր պղինձներու ճամկարգը կը պարունակէ դանգեր եւ քարտէզներ: Այս վերջինը կոխ-

The author has read a paper on the coins of Hetoum I. Mention is made that Hetoum I struck coins in gold, silver, and copper. His silvers include bilingual trams of Hetoum-Kaiqobād and Hetoum-Kaïkhusrew, Hetoum-Zabel trams and half trams. The series of his copper coins include tanks and kardez. The kardez was issued in two types:

լած է երկու տեսակ՝ ձիաւոր եւ
թագաւորը բազմած զահին վրայ:
"ղինձէ դրամները կոխուած են Սիս
եւ Այաս: ԵԹՆ

equestrian and the king seated
on the throne. The copper coins
were struck in Sis and Ayas.

YTN

MacKENZIE, Kenneth M. Readers' Soapbox, be Kenneth M. MacKenzie.
World Coin News, Vol. VIII (31 March 1981), No. 13, p. 4, illus.

Նամակով մը՝ հեղինակը կ'արտայայ-
տէ իր տեսակէտը իբրեւ պատասխան
Հաղգիտիսի հեղինակած յօդուածին
ու կը նկարագրէ հետեւեալ դրոշմ-
ները. - Քարա Քուլաք, 20 փարա.
Հիւնքեար, 20 փարա: ԵԹՆ

With a letter, in response to
an article penned by Hadziotis,
the author expresses his views
and describes the following
notes: Kara Koulak, 20 paras;
Hunkiar, 20 paras.

YTN

MacKENZIE, Kenneth M. Greek Church Paras: Paper Tokens from the
Bursa-Balikesir Districts, by Kenneth MacKenzie. Numismatic
Circular, Vol. LXXXIX (February 1981), No. 2, pp. 41-42, illus.

Յօդուածին մէջ, ուր յունական ե-
կեղեցւոյ տոմսակներ նկարագրուած
են, հեղինակը կը նշէ հայ եկեղեց-
ւոյ տոմսակներուն տպուիլը Օսման-
եան կայսրութեան մէջ: ԵԹՆ

In the article, where some
Greek church tokens are de-
scribed, the author comments
about the Armenian church to-
kens printed in the Ottoman
Empire.

YTN

MAGEE, Harry C. Near East Relief to Armenia Included Gold Coins!,
by Harry C. Magee. World Coin News, Vol. VIII (24 February
1981), No. 8, pp. 10, 14-15, 19, illus.

Յիշուած են Հայաստանի եւ Անդր-
կովկասեան Կոմիսարիատի (հայերէ-
նով, ազրբէյջաներէնով եւ վրացե-
րէնով) դրամանիշները, գործած-
ւած 1919 եւ 1920 թթ.: Ինչպէս
նաեւ հեղինակը կը պատմէ իր փոր-
ձառութիւնը իբրեւ զաղթականներու
փոխ հրամանատար, արձանագրուած
ամերիկեան Մերձավոր Արեւելքի
Օգնութեան մէջ: Ինք կը նշէ թէ
կառքերու նման առարկաներ եւ
ձիեր կը ծախուէին միայն ոսկիէ
դրամներով եւ ոչ թէ թուղթէ դրա-
մով: Կցուած է Հայկական ժամա-
նակագրութիւն, 1917-1921: ԵԹՆ

A few banknotes of Armenia and
the Transcaucasian Commissariat
(in Armenian, Azerbaijani, and
Georgian) circulated in Armenia
during 1919 and 1920, are men-
tioned. Also, the author nar-
rates his experience in Armenia
as an assistant commander of
refugees, recruited into the
American "Near East Relief." He
notes that items like carriages
and horses were sold for gold
coins only, not for paper money.
"Armenian Chronology, 1917-1921"
is annexed to the article. YTN

MANOOGIAN, H. B. Artashatits' haytnabervats urartakan ev asores-
tanian knik'ner /Urartian and Assyrian Seals Discovered in Ar-
taxata/ - Արտաշատից հայտնաբերված ուրարտական եւ ասորեստանյան
կնիքներ, գրեց՝ Հ. Բ. Մանուկյան. Haykakan SSH-um 1979-1980 t't'.
dashdayin hnagitakan ashkhatank'neri ardyunk'nerin nvirvats
zekuts'umneri t'ezisner. Yerevan: Academy of Sciences of Ar-
menian SSR, Institute of Archaeology and Ethnography, 1981,
pp. 23-25. In Armenian.

Արտաշատի պեղումներու ընթացքին յայտնաբերուած են ուրարտական եւ ասորեստանական կնիքներ: Խւրարտական գլանածեւ կնիքը կշռաքարի նման է եւ պատկերներն արուած են տակի եւ գլանածեւ մակերեսի վրայ: Պատկերներէն ոմանք յստակ չեն երեւիր վատ պահպանութեան պատճառով: Միւս կնիքը գլանածեւ է եւ պատկերը շատ վատ է պահպանուած: Սակայն հիմնուած Լուվր եւ Էրեբունի թանգարաններու նման գլանածեւ կնիքներուն վրայ՝ համադրութիւնը վերականգնուած է: ԵԹՆ

During the archaeological excavations of Artaxata, Urartian and Assyrian seals were found. The Urartian cylinder is similar to a weight measure with figures engraved at the bottom and on the cylindrical side. Because of poor preservation, some of the figures are not very clear. The other seal is cylindrical and is very poorly preserved. However, based on the samples kept at the museums of Louvre and Erebouni the composition was restored. YTN

MOUSHEGHIAN, Kh. A. Dramagitakan metsarzhék' havak'atsuner [Major Numismatic Collections] - Դրամագիտական մեծարժեք հավաքածուներ, գրեց՝ Խ. Ա. Մուշեղյան. Patma-Banasirakan Handes, Vol. XXIV (1981), No. 2 (93), pp. 299-304. In Armenian.

Նկարագրուած է 25-Ա-1980 թ. Երեւանի մէջ բացուած դրամագիտական ցուցահանդէսի մեծագոյն հաւաքածոները որոնց նուիրատուները եղած են Նզնիկ Գարագաշեանը, Ղազարոսեան եղբայրները (նախապէս Պերժ Կարապետեանի հաւաքածոն) Արմենակ Փոլադեանը, Փառանծեմ ու Գեղամ Գալայճեանը, Նաբոլէոն Բըլըբեանը, Զարեհ Պտուկեանը: Յիշատակուած են նաեւ բազմաթիւ այլ նուիրատուներու անունները: Ցուցահանդէսին մէջ ներկայացուած են հին ու միջնադարեան բազմաթիւ նմուշներ եւ վերագրուած են հին յունական քաղաքներու, Աղեքսանդր Մակեդոնացիի, հռոմէական կայսրութեան, Պարթեւաստանի, Սասանեան Իրանի, Բիւզանդական կայսրութեան, արաբական խալիֆայութեան, սելջուկեան պետութիւններու, Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան, մոնղոլական խաներու եւ այլոց: ԵԹՆ

The Major collections, exhibited in Yerevan opening on 25 January 1980, are described, which were donated by Eznik Garagashian, the Ghazarossian brothers (previously collection of Berj Garabedian), Armenak Poladian, P'arandzem and Kegham Kalaijian, Napoleon Bélékian, Paul Z. Bedoukian. The names of numerous other donors are also mentioned. Ancient and medieval specimens are displayed in the exhibit and are attributed to ancient Greek cities, Alexander of Macedon, the Roman Empire, Parthia, Sassanian Iran, the Byzantine Empire, the Arab Caliphate, Seljuq governments, the Cilician Armenian kingdom, Mongol khans, and many others. YTN

MOUSHEGHIAN, Kh. A. Harstanum ē t'angarani dramagitakan havak'atsun [The Numismatic Collection of the Museum is Prospering] - Հարստանում է թանգարանի դրամագիտական հավաքածուն, գրեց՝ Խաչատուր Մուշեղյան. Hayreniky Dzayn, Vol. XVII (14 October 1981), No. 42 (846), pp. 5, 6, illus. In Armenian.

See the abstract below.

MOUSHEGHIAN, Kh. A. *Dramagitakan noruyt'ner* [Latest Numismatic Acquisitions] - *Դրամագիտական նորույթներ, գրեց՝ Խաչատուր Մուշեղյան. Lraber Hasarakakan Gitut'yunneri*, Vol. XLII (March 1981), No. 3 (459), pp. 118-120. In Armenian.

Հեղինակը, ներշնչուած Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանի ստացած նուէրներուն առիթով, կու տայ Մծբինի շրջակայքը գտնուած փոքր գանձի մը քաղկոսներուն նըկարագրութիւնը, ուր ակողմին վըրայ պատկերուած է Տիգրան Մեծի նկարը եւ հետեւեալները բեկողմին վըրայ. - յաղթութեան դիցուհին՝ արքայի Տիգրանի՝ յունարէն արձանագրութեամբ, կոխուած ոչ միայն Հայաստանի այլեւ Ասորիքի եւ Միջագետքի մէջ. ցորենի հասկ՝ արքայի Տիգրանի՝ յունարէն արձանագրութեամբ. Տիգրանակերտը հովանաւորող մայր դիցուհիի պատկերով եւ արքայից արքայ Տիգրանի՝ յունարէն արձանագրութեամբ. Վահագնի պատկերը՝ արքայից արքայ Տիգրանի՝ յունարէն արձանագրութեամբ, հաւանաբար կոխուած Տիգրանակերտ կամ Մծբին. առատութեան եղջիւրով եւ արքայից արքայ Տիգրանի՝ յունարէն արձանագրութեամբ: Նկարագրուած են նաեւ Տիգրան Գ-ի քաղկոսները արծուի եւ երկծի մարտակառքի պատկերներով եւ Տիգրան Դ-ի քաղկոսները Յաղթանակի եւ արծուի պատկերներով:

ԵԹՆ

The author, inspired on the occasion of gifts received by the State Museum of Armenian History, gives the description of chalci of a small hoard discovered in the vicinity of Nisibis, where the portrait of Tigranes the Great on the obverse and the following on the reverse are displayed: the goddess of victory and the "King Tigranes" inscription in Greek, struck not only in Armenia but in Assyria and Mesopotamia as well; an ear of corn with the "King Tigranes" inscription in Greek; the Tyche of Tigranocerta with the "King of Kings Tigranes" inscription in Greek; Vahagn (Heracles) with "King of Kings Tigranes" inscription in Greek, probably struck in Tigranocerta or Nisibis; cornucopiae with the "King of Kings Tigranes" inscription in Greek. Also, the chalci of Tigranes III with the figures of an eagle and biga and the chalci of Tigranes IV with the figures of Victory and an eagle are described.

YTN

MOUSHEGHIAN, Kh. A. *Hazvagyt dramneri zhoghovats'o* [A Collection of Rare Coins] - *Հազվագյուտ դրամների ժողովածո, գրեց՝ Խաչատուր Մուշեղյան. Sovetakan Hayastan*, Vol. XXXVII (June 1981), No. 6 (423), p. 18, illus. In Armenian.

Յօդուածը գրուած է Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանի դրամագիտական նուէր ստանալուն առթիւ: Ջարեհ Պտուկեանի ղրկած հաւաքածոն կը պարունակէ Տիգրան Ա-ի, Տիգրան Բ-ի (որոնց ետին պատկերուած են Յաղթանակը, ցորենի հատիկը, Բախտը, Կոմմագենէի առիւծը), Արտաշէս Բ-ի, Տիգրան Դ-ի եւ Արտաւազդ Գ-ի պղինձէ դրամները:

ԵԹՆ

The article is written on the occasion of numismatic gifts being received by the State Museum of Armenian History. The collection sent by Paul Bedoukian includes the copper coins of Tigranes I, Tigranes II (where the reverse sides display Victory, head of wheat, Tyche, the lion of Commagene), Artaxias II, Tigranes IV, and Artavasdes III.

YTN

MOUSHEGHIAN, Kh. A. Collection of Rare Coins, by Khachatour Musheghian. Kroonk, Vol. IV (June 1981), No. 6 (42), pp. 18-19, illus.

See the abstract above.

MOUSHEGHIAN, Kh. A. Dramagitakan nverner sp'yurk'its' [Numismatic Gifts from Abroad] - Դրամագիտական նվերների սիյուլոգից, գրեց թաշատուր Սուլշեղյան. Gitut'yun ev Tekhnika, Vol. XIX (April 1981), No. 4 (212), pp. 16-19, illus. In Armenian.

See the abstract below.

MOUSHEGHIAN, Kh. A. Patmut'ian petakan t'angarani dramagitakan hawak'atson [The Numismatic Collection of the State Museum of Armenian History] - Պատմութեան պետական թանգարանի դրամագիտական հաւաքածոն, գրեց թաշատուր Սուլշեղյան. Asbarez, Vol. LXXIV (Friday, 22 January 1982), No. 6727, pp. 3, 8. In Armenian.

See the abstract below.

MOUSHEGHIAN, Kh. A. Sp'iwrk'its' ugharkuats haykakan u otar hin dramner Hayastani t'angaranin [Armenian and Foreign Coins Sent from Abroad to the Museum of Armenia] - Սփիւղոքից ուղարկուած հայկական ու օտար հին դրամներ Հայաստանի թանգարանին. Alik, Vol. LI (Monday, 6 July 1981), No. 138 (12,710), p. 3. In Armenian.

Վերջին երեսուն տարիներու ընթացքին Հայաստանի թանգարանը մեծապէս հարստացած է սփիւղոքէն ստացւած նուէրներով: Առաջին դրամագիտական նուէրը թանգարանը ստացած է Պետրոս ֆէնէրճեանէն, Լեւոն Բ թագաւորի արծաթեայ դրամը: Ապա կը յիշատակուին նուիրատուներու անուններու երկար շարանը: Նուէրները կը պարունակեն հին, միջնադարեան, նոր ու նորագոյն ժամանակակից թողարկուած դրամներ որոնք հնարաւորութիւն կ'ընձեռեն ուսումնասիրելու անցեալի պատմութիւնը: Անգուզական կը նըկատուին նուարդ Գաիմաջեանի նըլիրած Կիլիկիոյ հայ դրամագործութեան կնիքները: Եթն

The Museum of Armenia has received numerous gifts from abroad during the past thirty years. The first numismatic gift was donated by Petros Fernerjian, a silver coin of Levon II. The long list of donors is given. The gifts include coins issued in ancient, medieval, modern and modern contemporary periods which present opportunity to study the history of the past. The dies of Cilician Armenian coins donated by Nadia Kapamadji are considered as incomparable.

YTN

MOUSHEGHIAN, Kh. A. Norahayt dramagitakan nyut'eri arit'ov [On the Occasion of Newly Found Numismatic Subjects] - Նորահայտ դրամագիտական նյութերի առիթով, գրեց թ. Ա. Սուլշեղյան. Haykan SSH-um 1979-1980 t't'. dashtayin hnagitakan ashkhatank'neri ardyunk'nerin nvirvats zekuts umner. Yerevan: Academy of Sciences of Armenian SSR, Institute of Archaeology and Ethnography, 1981, pp. 32-33. In Armenian.

Հնագիտական պեղումներու շնորհիւ եւ պատահական ձեւով գտնուած են ուշ հելլենիստական դրամներ Արտաշատի մէջ, վաղ սասանեան դրամներ Սշականի մէջ, արաբական եւ սելջուկեան դրամներ Դուինի մէջ: Նաեւ Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանին նուիրուած են Արտաշէսեան զահակալներու (Տիգրան Ա, Արտաւազդ Բ, Արտաշէս Բ, Տիգրան Գ, Տիգրան Դ եւ Արտաշէս Գ) դրամները: «Լճագրաւ է որ հին հայկական պղնձեայ դրամներու գիւտերը պատմական Հայաստանի հիւսիս արեւելեան կողմը կը մնան անյայտ: Համեմատաբար, առաւելապէս յաճախ Արտաշէսեան արքաներու պղնձեայ դրամները գտնուած են հայոց Միջագետքին մէջ, հիւսուորց Սօքինի (Նիսիբիս) շրջակայքը: ԵԹՆ

Due to archaeological excavations and by accident, the coins of late Hellenistic period were found in Artaxata, early Sassanian coins in Oshakan, Arab and Seljuq coins in Dvin. Also, coins were donated to the State Museum of Armenian History which belong to the kings of the Artaxiad dynasty (Tigranes I, Artavasdes II, Artaxias II, Tigranes III, Tigranes IV and Erato, Artavasdes III). It is noteworthy that the finds of ancient Armenian copper coins remain rare in the northeast portion of historic Armenia. Generally, the copper coins of the Artaxiad kings were frequently found in the Armenian Mesopotamia, in the vicinity of ancient Mtsbin (Nisibis). YTN

MOUSHEGHIAN, Kh. A. Numizmaticheskie novinki Gosudarstvennogo muzeia istorii Armenii [The Latest Numismatic Acquisitions of the State Museum of Armenian History] - Нумизматические новинки Государственного музея истории Армении, автор Х. А. Мушеghян. Nauchnaia sessiia tezisy doklatov. Yerevan: State Museum of Armenian History, "Erebouni" Museum of History of Yerevan's Founding, 1981, pp. 23-24. In Russian.

Նախորդ 30-40 տարիներու ընթացքին Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանը ստացած է բազմաթիւ դրամագիտական նուէրներ սփիւռքի հայուիքէն: Անոնք կը պարունակեն հին (աքեմենեան, հելլենիստական, հայոց արտաշէսեան) եւ միջնադարեան (օմայեան, արբասեան, համդանեան եւն.) դրամներ: Նուիրատուներու անուններուն միջեւ յիշուած է Արմենակ Փոլադեանն ու Կազարոսեան եղբայրները: ԵԹՆ

During the past 30-40 years the State Museum of Armenian History has received numerous numismatic gifts from Armenians of the Diaspora. These include ancient (Achaemenid, Greek, Armenian Artaxiad) and medeival (Umayyad, 'Abbāsid, Hamdānid, etc.) coins. Among the donors the names of Armenak Poladian and the Chazarosian brothers are mentioned.

YTN

CORRECTION

The year on the front cover and page 1 of the Armenian Numismatic Journal, Vol. VIII, No. 1, should be 1982. Erroneously it was typed 1981.